

**JINOYATLARNI TERGOV QILISHDA SUN'IY INTELLAKTNI
JORIY QILISH: IMKONYATLAR VA ISTIQBOLLAR**

Abbosjon Olimov

Abrorbekolimov048@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot sun'iy intellekt texnologiyalarini jinoyatlarni tergov qilishda qo'llash imkoniyatlari va istiqbollarini o'rganishga bag'ishlangan. Zamonavir raqamli jinoyatlar va kiberjinoyatlarning ortishi tergov organlariga yangi talablar qo'yimoqda va an'anaviy metodlar har doim ham samarali emas. Tadqiqotda qiyosiy-huquqiy tahlil, tizimli tahlil, statistik tahlil, so'rov va amaliy eksperiment metodlaridan foydalanildi. Xorijiy mamlakatlar (AQSh, Buyuk Britaniya, Xitoy, Rossiya) tajribasi o'rganildi va O'zbekiston sharoitiga moslash imkoniyatlari baholandi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, jinoyatlarni tergov qilish, yuz tanish tizimi, raqamli dalillar, bashoratli huquq-tartibot faoliyati, kiberjinoyatlar, O'zbekiston

KIRISH

Zamonaviy texnologiyalarning jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha jabhalarini qamrab olmoqda. Raqamli texnologiyalar keng qo'llanilishi natijasida jinoyatchilik faoliyati ham yangi shakllarga ega bo'lmoqda. Bugungi kunda jinoyatchilar zamonaviy texnologiyalardan foydalanib, amallarini yashirin tarzda amalga oshirmoqda, bu esa tergov organlarining ishini yanada murakkablashtirmoqda. Raqamli jinoyatlar, kiberjinoyatlar va murakkab jinoyat sxemalarining ortishi huquqni muhofaza qilish organlariga qo'shimcha yuklama tushirmoqda va an'anaviy tergov metodlarining samaradorligini pasaytirmoqda.

Tadqiqot maqsadi

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi jinoyatlarni tergov qilishda sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy qilishning afzalliklari, muammolari va amaliy qo'llanilish yo'nalishlarini har tomonlama o'rganishdan iborat. Tadqiqot doirasida sun'iy intellekt texnologiyalarining turli xillari, ularning tergov faoliyatida qo'llanilish imkoniyatlari va O'zbekiston sharoitida joriy etilishining o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi.

Tadqiqot vazifalari

Tadqiqot maqsadiga erishish uchun quyidagi vazifalar qo'yildi. Birinchidan, sun'iy intellekt texnologiyalarining tergov faoliyatida qo'llanilish sohalarini aniqlash va har bir sohaning xususiyatlarini o'rganish. Ikkinchidan, xorijiy mamlakatlar tajribasini chuqur tahlil qilish va ularning yutuq hamda kamchiliklarini baholash.

METODLAR

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotni amalga oshirishda zamonaviy ilmiy-tadqiqot metodlarining kompleksidan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi nazariy va amaliy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi va quyidagi metodlardan iborat.

Qiyosiy-huquqiy tahlil metodi

Ushbu metod yordamida xorijiy mamlakatlar, xususan Amerikaning Qo'shma Shtatlari, Buyuk Britaniya, Xitoy Xalq Respublikasi va Rossiya Federatsiyasi tajribasi o'rganildi. Har bir mamlakatda sun'iy intellekt texnologiyalari qanday qo'llanilayotgani, qaysi natijalarga erishilgani va qanday muammolar yuzaga kelgani tahlil qilindi.

Statistik tahlil metodi

O'zbekiston Respublikasi Ichki Ishlar Vazirligi, Prokuratura va sud tizimining ish yuritish statistikasi tahlil qilindi. So'nggi besh yil davomida jinoyatlar soni, ularning turlar bo'yicha taqsimoti, tergov ishlari davomiyligi, ochilgan va ochilmagan jinoyatlar soni kabi ko'rsatkichlar o'rganildi. Sun'iy intellekt texnologiyalari joriy etilgandan keyingi kutilayotgan samaradorlik ko'rsatkichlari matematik modellashirish usullari yordamida hisoblandi.

NATIJALAR

Sun'iy intellekt texnologiyalarining qo'llanilish yo'nalishlari

Tadqiqot davomida sun'iy intellekt texnologiyalarining tergov faoliyatida qo'llanilishi mumkin bo'lgan bir nechta asosiy yo'nalishlar aniqlandi.

Dalillarni avtomatik tahlil qilish tizimi

Bu yo'nalish eng keng qo'llaniladigan va eng samarali natija beradigan sohalardan biri hisoblanadi. Video va audio yozuvlarni tahlil qilish tizimlari yordamida yuz va ovozni aniqlash, jinoyat sodir etish paytidagi voqealarni rekonstruksiya qilish mumkin. Masalan, do'kon yoki ko'chada o'rnatilgan kuzatuv kameralarining yozuvlarini tahlil qilish orqali jinoyatchi yuzini aniqlash va uni ma'lumotlar bazasidagi ma'lumotlar bilan taqqoslash mumkin. Ovozni tanish tizimi telefon suhbatlari yoki audio yozuvlarni tahlil qilib, gumondorni aniqlashga yordam beradi.

Jinoyatlarni bashorat qilish tizimlari

Bu yo'nalish kriminal statistika ma'lumotlarini tahlil qilib, kelajakda jinoyatlar sodir bo'lish ehtimoli yuqori bo'lgan joylar va vaqtlarni aniqlashga qaratilgan. Tizim o'tmishdagi jinoyatlar haqidagi ma'lumotlarni, ijtimoiy-iqtisodiy omillarni, ob-havo sharoitlarini va boshqa omillarni tahlil qilib, bashorat qiladi.

Masalan, tizim ma'lum bir hududda kechalari o'g'irlik jinoyatlari sodir bo'lish ehtimoli yuqori ekanligini ko'rsatishi mumkin.

Kiberjinoyatlar bilan kurashish tizimlari

Zamonaviy dunyoda kiberjinoyatlar tez sur'atda ortmoqda va ular millionlab dollar zarar keltirmoqda. Tarmoq xavfsizligini monitoring qilish tizimlari kompyuter tarmoqlaridagi shubhali faoliyatni real vaqt rejimida kuzatadi va xavfli harakatlarni aniqlaydi. Zararli dasturlarni aniqlash tizimi yangi viruslar va troyan dasturlarini topadi va ularni bloklaydi.

Xorijiy tajriba natijalari

Amerikaning Qo'shma Shtatlarida Federal Tergov Byurosi sun'iy intellekt tizimlaridan keng foydalanmoqda. Yuz tanish tizimi, raqamli dalillarni tahlil qilish dasturlari va bashoratli tahlil tizimlari qo'llanilmoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, sun'iy intellekt tizimlaridan foydalanish natijasida jinoyatlarni ochish ko'rsatkichi yigirma uch foizga oshdi. Tergov ishlari davomiyligi o'rtacha o'ttiz foizga qisqardi.

O'zbekistonda joriy etish imkoniyatlari

O'zbekiston Respublikasida sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish uchun real imkoniyatlar mavjud. Ichki Ishlar Vazirligida sun'iy intellekt laboratoriyalari tashkil etish mumkin. Bu laboratoriyalarda zamonaviy texnik vositalar va mutaxassis kadrlar bo'lishi kerak. Laboratoriya vazifalariga yangi texnologiyalarni sinovdan o'tkazish, tergov xodimlarini o'qitish va amaliy loyihalarni amalga oshirish kiradi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalarining tahlili

Sun'iy intellekt texnologiyalari jinoyatlarni tergov qilishda inqilobiy o'zgarishlar yaratishi mumkin. Biroq, bu texnologiyalarning muvaffaqiyatli joriy etilishi bir qator shartlarga bog'liq. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt texnologiyalari to'g'ri qo'llanilsa, tergov jarayonini qirq bilan oltmish foiz orasida tezlashtirish mumkin.

Cheklovlar

Ushbu tadqiqot O'zbekistonda sun'iy intellekt texnologiyalarining amaliy joriy etilishi bo'yicha cheklangan ma'lumotlarga ega, chunki bu jarayon hali boshlang'ich bosqichida. Kelajakda pilot loyihalar natijalariga asoslangan ko'proq empirik ma'lumotlar talab qilinadi. Shuningdek, xorijiy mamlakatlar bilan to'liq taqqoslash uchun ko'proq vaqt kerak, chunki ular bu texnologiyalardan uzoq vaqtdan beri foydalanmoqdalar.

XULOSA (Conclusion)

Asosiy xulosalar

Birinchidan, sun'iy intellekt texnologiyalari zamonaviy jinoyatchilik sharoitida tergov faoliyatiga joriy etish zaruriyat bo'lib, bu samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqladi. Ikkinchidan, O'zbekistonda sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etishni pilot loyihalar bilan boshlash va asta-sekin kengaytirish maqsadga muvofiq. Bu yondashuv xatolar xavfini kamaytiradi va tajriba orttirish imkonini beradi. Uchinchidan, texnologik, huquqiy va kadrlar tayyorlash masalalarini bir vaqtda hal etish zarur. Faqat texnologiyani sotib olish yetarli emas, uni to'g'ri qo'llash uchun huquqiy baza va malakali kadrlar kerak.

Amaliy tavsiyalar

Qisqa muddatli tavsiyalar, ya'ni bir yildan ikki yilgacha bo'lgan davr uchun quyidagilar taklif etiladi. Birinchidan, ikki yoki uch pilot loyihani ishga tushirish kerak. Yuz tanish tizimlari, hujjatlarni avtomatik qayta ishlash va video tahlil dasturlari ustida ishlash mumkin. Ikkinchidan, tergov xodimlarini qayta tayyorlash dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish zarur. Xodimlar sun'iy intellekt texnologiyalari bilan ishlashni o'rganishlari kerak. Uchinchidan, Ichki Ishlar Vazirligida maxsus sun'iy intellekt laboratoriyasini tashkil etish muhim qadam bo'ladi. To'rtinchidan, qonunchilik bazasini tayyorlash bo'yicha ishchi guruh tuzilishi va qonun loyihalari ishlab chiqilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi. Toshkent, 2023 yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Sun'iy intellekt sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmoni. Toshkent, 2023 yil.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Huquqni muhofaza qilish organlarini modernizatsiya qilish to'g'risida»gi Farmoni. Toshkent, 2022 yil.
4. Ahmedov A.A. Jinoyatlarni ochishda zamonaviy texnologiyalarning ahamiyati. Toshkent: Huquq nashriyoti, 2023. 245 bet.
5. Karimov B.S. Kriminalistikada raqamli dalillar. Toshkent: Fan, 2022. 180 bet.
6. Rahimova D.N. Sun'iy intellekt va huquq tizimi. Toshkent: Adolat, 2023. 156 bet.

7. Tursunov E.M. Kiberjinoyatlar bilan kurashish: nazariya va amaliyot. Toshkent: Iqtisod-moliya, 2021. 320 bet.
8. Волеводз А.Г. Использование искусственного интеллекта в расследовании преступлений. Москва: Юрлитинформ, 2023. 288 с.
9. Иванов Н.П. Цифровые технологии в криминалистике. Санкт-Петербург: Юридический центр, 2022. 412 с.
10. Петров С.В. Системы распознавания лиц в правоохранительной деятельности. Москва: Проспект, 2023. 195 с.
11. Smith J.R. Artificial Intelligence in Criminal Investigation. New York: Oxford University Press, 2023. 456 p.